

## WPROWADZENIE

Czwarty wiek po Chrystusie to dla Kościoła okres stabilizacji i rozkwitu. Decyzją cesarzy Konstantyna Wielkiego i Licyniusza Augusta w 313 r. w Imperium Rzymskim zostaje wprowadzona wolność wyznawania religii i tym samym chrześcijanie przestają być prawnie prześladowani. Następnie decyzją Teodozjusza I Wielkiego od 380 r. chrześcijaństwo staje się religią państwową. Czwarty wiek to w pewnym sensie także zmiana paradygmatu doskonałości chrześcijańskiej. Rzecz jasna, męczeństwo, oddanie życia ze względu na miłość do Chrystusa na zawsze pozostanie ideałem Jego wyznawców. Liczni chrześcijańscy pisarze żyjący w czwartym wieku wygłaszają pochwały męczenników, wciąż ukazując ich jako ludzi, którzy przez poświęcenie swego doczesnego życia osiągnęli świętość. Jednak w okresie, w którym prześladowania chrześcijan skończyły się, zasadne stało się pytanie o to, w jaki sposób uczeń Chrystusa może dojść do świętości po tym, jak sytuacja Kościoła uległa zmianie. Odpowiedzią było całkowite oddanie się Bogu i Jego sprawom. A zatem czwarty wiek to również czasy, gdy teologowie chrześcijańscy z mocą kierują zachętę do podjęcia życia konsekrowanego. Jednym z największych jego promotorów był Ambroży, biskup Mediolanu<sup>1</sup>, którego potomni określili mianem Doktora Dziewictwa<sup>2</sup>. W trakcie pełnienia posługi biskupiej napisał aż pięć traktatów dotyczących życia poświęconego Bogu. Cztery z nich dotyczą stricte dziewic<sup>3</sup>, piąty zaś, po raz pierwszy proponowany polskiemu czytelnikowi, został skierowany do wdów, których ślub czystości Ambroży stawia na równi ze ślubem dziewic<sup>4</sup>.

Jak się wydaje, biskup Mediolanu, który darzył kobiety niekłamanym podziwem i szacunkiem<sup>5</sup>, upatrywał w życiu dziewiczym również drogę do ich dowartościowania oraz uniezależnienia od dyktatu ze strony zdominowanego przez mężczyzn społeczeństwa. Jego biograf Paulin zwraca uwagę, że to właśnie kobiety z rodziny

---

<sup>1</sup> O życiu i spuściźnie Ambrożego z Mediolanu por. A. Santorski, *Ambroży z Mediolanu*, [w:] *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. M. Starowieyski, J.M. Szymusiak, W. Stawiszynski, Poznań 2018, s. 49-62. Na temat myśli społeczno-politycznej biskupa Mediolanu zob. K. Ilski, *Idea jedności politycznej, społecznej i religijnej w świetle pism Ambrożego z Mediolanu*, Poznań 2001.

<sup>2</sup> W. Kania, *Doktor dziewictwa – św. Ambroży*, VoxP (1997) t. 32-33, s. 133-137.

<sup>3</sup> O dziewictwie, *Zachęta do dziewictwa oraz Na oblóczyny dziewicy* – wykład o wieczystym dziewictwie Najświętszej Maryi Panny.

<sup>4</sup> Ambroży, *O wdowach* [dalej jako: *O wdowach*] 4,25-26. Interesujące omówienie wspomnianych pism ascetycznych Ambrożego sporządziła T. Aleksandrova, por. *Predislovie*, [w:] *Amvrosij Mediolanskij, Sobranie tvorenij*, t. 2, red. P.B. Mihajlov, N.A. Kul'kova, tłum. N.A. Kul'kova, Moskva 2002, s. 25-39.

<sup>5</sup> O miejscu kobiet w życiu i pismach Ambrożego w sposób zasługujący na uwagę pisze M. Kosznicki, *Kobiety w życiu i twórczości św. Ambrożego*, [w:] *Partnerka, matka, opiekunka. Status kobiety w starożytności i średniowieczu*, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1999, s. 222-229.

Ambrożego, między innymi babka Soteria, która wiernie trwała przy Chrystusie w czasie prześladowań<sup>6</sup>, wyróżniająca się wyjątkową zacnością owdowiała matka, której imienia Ambroży nie podaje, oraz siostra Marcelina, były w pewnym sensie jego nauczycielkami wiary<sup>7</sup>. Także Jerzy Pałucki zaznacza, że ogromne uznanie Ambrożego dla życia w czystości i zainteresowanie nim było wynikiem atmosfery panującej w jego domu<sup>8</sup>. Taką formę ascezy wybrał bowiem jego przedwcześnie zmarły brat Satyr, a także wspomniana siostra Marcelina, która przyjęła welon z rąk papieża Liberiusza<sup>9</sup>.

Zanim zostaną zaprezentowane dzieła biskupa Mediolanu i jego nauka o wdowach, warto z jednej strony przyrzeć się dziełom wcześniejszych autorów chrześcijańskich piszących na temat stanu wdowieństwa i wdów, z drugiej zaś zakreślić w ogólnych rysach sytuację prawną kobiet w Imperium Rzymskim czwartego wieku.

## Wdowieństwo w Piśmie Świętym

Podstawową inspiracją ojców Kościoła w nauczaniu o wdowieństwie i wdowach było bez wątpienia Pismo Święte. W Starym Testamencie wdowa, obok sieroty i cudzoziemca, zaliczana była do tak zwanych „ubogich Pana”, to znaczy do osób, które Prawo (Wj 22,20-23; Pwt 14,28-29; 24,17-22) oraz Bóg (Ps 68,6; Pwt 10,17-20) otaczały szczególną troską. Ich skrzywdzenie wiązało się z poważnymi karami, które miał wymierzyć krzywdzicielowi sam Pan (Ps 94, 6-10)<sup>10</sup>. Rzeczywiście położenie wdowy w czasach biblijnych było często bardzo ciężkie, a samo wdowieństwo postrzegane było jako hańba (Iz 54,4). Wiazało się to z tym, że wdowy nie miały źródeł utrzymania, a ich los był całkowicie zależny od rodziny. Z tego powodu częstokroć były narażone na nadużycia, wykorzystanie oraz na rozmaite formy ucisku czy nawet przemocy<sup>11</sup>. W starożytnym Izraelu majątek był bowiem przekazywany z ojca na syna lub synów. Wdowa po zmarłym mężu przechodziła pod władzę swego najstarszego syna, a jego obowiązkiem było materialne zatroszczenie się o swoją matkę. Jednak w sytuacji, kiedy nie miała ona syna uprawnionego do dziedziczenia ojcowizny, jej pozycja społeczna i sytuacja ekonomiczna stawała się częstokroć trudna. Przed trudnym losem mógł ochronić wdowę powrót do domu

<sup>6</sup> *Exhortatio virginitatis* 12,83.

<sup>7</sup> Paulin z Mediolanu, *Vita Ambrosii* 4, PL 14, kol. 28. Na ten temat por. M.M. Kazakov, *Episkop i imperiâ: Amvrosij Mediolanskij i Rimskaâ imperia v IV v.*, Smolensk 1995 (via: [http://lit.lib.ru/k/kazakov\\_m\\_m/ambrosehtm.shtml](http://lit.lib.ru/k/kazakov_m_m/ambrosehtm.shtml), dostęp: 14.09.2024).

<sup>8</sup> Zob. J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle ekshortacji pastoralnych*, Lublin 1996, s. 44.

<sup>9</sup> A. Bernet, *Święty Ambroży i jego czasy*, tłum. P. Tylus, Kraków 2022, s. 117. Zob. A. Wilczyński, *Wstęp*, [w:] Św. Ambroży z Mediolanu, *O dziewictwie*, ŻrMon 102, 2023, s. 27.

<sup>10</sup> P. Sandevor, *Wdowy*, STB 1024 (1024-1025), Poznań 1982.

<sup>11</sup> P. Podeszwa, „*Obroń mnie przed moim przeciwnikiem*” (Łk 18,3). Status wdowy w Opus Lucanum, „*Biblica et Patristica Thoruniensia*” 8(2015)2, s. 83.